مطالعات محیطی هفت حصار شماره بیستم/ سال ششم/ تابستان ۱۳۹۶
صفحات ۴۰-۲۷

زندگی شبانه در کلان‌شهر با تأکید برتأثیر عوامل فرهنگی بر فضای شهری (مطالعه موردی: مرکز فعالیت‌های نوین تهران)*

سیده درسا قدیمی، غزال کرامتی*****

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۱/۲۲
تاریخ پذیرش مقاله: ۹۶/۳/۲۷

چکیده

از قرن نوزدهم میلادی با رشد و توسعه‌های بعد از انقلاب صنعتی، یک ساختار زمان‌بندی منسجم برای کار و فعالیت حاصل شد. این ساختار زمان‌بندی تغییرات و اختلال‌هایی برروی رفتارها و فعالیت‌های اجتماعی از جمله احساس کمبود وقت برای گذراندن اوقات فراغت به وجود آورد. با هدف ایجاد استفاده‌ی مناسب از زمان، اهمیت زمان غروب و شب برای استفاده‌ی فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... مورد توجه قرار گرفت. همچنین در شهرهای بزرگ، تفاوت‌های عملکرد روز و شب به عنوان عامل تباهی شهرها، ازبین رفتن فضاهای شهری و کاهش رونق اقتصادی محسوب گشت. در عصر حاضر راهبردهای کلان مدیریت شهری به‌دنبال ضرورت بازآفرینی مراکز شهری است، که یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های چنین ضرورتی ترغیب فعالیت‌های شبانه است. از نکات قابل توجه که در این مقاله به آن توجه شده است می‌توان فرهنگ را عامل مؤثر در ایجاد زندگی شبانه متذکر شد. عوامل فرهنگی از جمله مهمترین عوامل در ایجاد شهرهای ۲۴ساعته هستند، به این دلیل که عوامل فرهنگی می بایست امکان تغییراتی که شهرهای ۲۴ مسبب آن هستند را داشته باشد. همچنین زندگی شبانه با توجه به عوامل فرهنگی می بایست شکل بگیرند.

در چشم‌انداز اسناد فرادست شهر تهران، هدف ساماندهی تغییرات اخیر، برآوردن نیازهای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی شهری است. در این مقاله با توجه به نقش عملکردی مرکز فعالیت‌های نوین تهران در طرح جامع به عنوان قطب فناوری و پژوهشی شهر تهران، در جهت تعریف زندگی‌شبانه در کلان‌شهر، سه مؤلفه‌ی اصلی فضای‌شهری (کالبد، عملکرد و معنا) را در ارتباط با سه عامل اصلی و سازنده‌ی مکان‌های فرهنگی شبانه (مردم، زمان و خلاقیت) با استفاده از روش سلسله مراتبی AHP مورد بررسی قرار داده و در نهایت دستورالعمل‌های لازم برای تعریف زندگی شبانه در محدوده فعالیت‌های نوین تهران، با ارائه راهبرد و سیاست‌ها، داده شده است.

واژگان کلیدی

زندگی شبانه، عوامل فرهنگی، مؤلفه‌های فضای شهری، مرکز فعالیت‌های نوین، تهران

* این مقاله بر گرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی/ واحد تهران جنوب، با عنوان "تعریف زندگی شبانه درکلان‌شهر (نمونه موردی: مرکز فعالیت های نوین تهران)" در تابستان سال ۱۳۹۵ است.

** دانشجوی کارشناسی‌ارشد، طراحی‌شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب؛ تهران، ایران Dor.ghadimi@gmail.com
*** استادیار، گروه مهندسی شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، تهران، ایران Ghazal_keramati@yahoo.com

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1225602.1396.5.20.5.7]

مقدمه

زندگی شبانه به معنای فعالیت ۲۴ ساعت شبانه‌روزی است. مفهوم زندگی شبانه با توجه به نظریه اندیشمندان مانند راب کریر، کرمونا و... به معنای ایجاد ساعات بیشتر نیست، بلکه از زمان‌های موجود در شب، که از ساعات ۵-۶ بعدازظهر شروع می‌شود، به‌درستی استفاده نمود. با توجه به مؤلفه‌هایی که نظریه‌پردازان برای ایجاد زندگی شبانه عنوان نموده‌اند، مؤلفه‌هایی اصلی فضای شهری (کالبد، عملکرد و معنا) در ایجاد تعریف زندگی شبانه و امکان شرایطی مساعد برای ایجاد شهرپایداردر جهت رشد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی می‌تواند بسیار مؤثر باشد. زندگی شبانه دسترسی به تمام خدمات و فعالیت‌های شهری، در تمام ساعات شبانه‌روزی است. مطالعات تجارب جهانی نیز نشان می‌دهد بسیاری از شهرهای جهانی (Global city) مانند نیورک شهرهایی در ایتالیا، هلند و... بنا به عملکرد و فعالیت خود که ۲۴ساعت شبانه‌روز فعال و روشن هستند، به دلایل کمبود وقت، برای جذب توریست و حضور شهروندان جهت تفریح جایگاهی در ساعات شبانگاهی در شهر مهیا ساخته‌اند. و در طول هفته که افراد در صبح به کار و فعالیت مشغول هستند و در شب استراحت می‌کنند، شاید عبور مرور در شهر کاسته شده باشد، اما بااین‌حال شهر دارای زندگی است و این زندگی شبانه صرفاً دیگر در جهت گردش و تفریح نبوده، بلکه شب مانند روز می‌ماند و دیگر تاریکی به‌عنوان عامل ترس مانع حضور فرد و منع وی برای فعالیت و تردد نمی‌گردد، همچنین دسترسی به خدمات از ویژگی‌های زندگی شبانه است که برای شهروند امکان دسترسی به خدمات در ساعات شب وجود دارد و فرد عاجز تا صبح روز بعد نمی‌ماند.

کلان‌شهر تهران (پایتخت کشور) به دلیل مرکزیت اداری_سیاسی و اجتماعی_اقتصادی به‌ویژه در دهه‌های اخیر با توجه به روند رو به رشد جمعیتی، با چالش‌های متعددی به‌خصوص در ساختار اقتصادی مواجه شده است (ابوذری و دیگران، ۱۳۹۲: ۶۴)؛ مسئله اصلی عنوان‌شده کلان‌شهر تهران با توجه به ساختار طبیعی، تاریخی، اجتماعی_اقتصادی، نظام حرکت و ساختار عملکرد و فعالیتی که دارد، در اسناد راهبردی و ساختاری طرح جامع، هدایت تغییر و تحولات درونی ناشی از نیازهای فرهنگی، اجتماعی-اقتصادی و کالبدی شهر است که در چشم‌انداز سند راهبردی، تهران شهری شاداب، سرزنده، با عملکرد ملی و جهانی و اقتصاد مدرن و مرکزیت امور فرهنگی-پژوهشی و سیاسی در سطح کشور است (طرح جامع، ۱۳۸۵).

با توجه به مرکزیت‌های گوناگون شهر تهران، مرکز فرهنگی-پژوهشی (مرکز فعالیت‌های نوین تهران) با فعالیت چندگانه‌ی فرهنگی، پژوهشی، اجتماعی- اقتصادی، از لحاظ پتانسیل‌های موجود در محدوده، به عنوان عنصری مؤثر در برآورده ساختن چشم انداز اسناد فرادست تهران مورد توجه قرار گرفته است. هرروزه باسیل از اقشار ختلف جامعه از کارمند، دانشجو، فرهنگیان و هنریان و... روبه‌رو است، اما بعد از تمام شدن ساعات کاری و آموزشی این محدوده چهره‌ی دگرگون و متفاوتی از روز را به خود می‌گیرد. این در حالی است که این کانون شهری با توجه به پیشینه تاریخی قابل‌توجه از قابلیت‌ها و جاذبه‌های مختلف (طبیعی و تاریخی) برخوردار است و از سویی دیگر به دلیل تمرکز شدید فضایی نهادهای فرهنگی، پژوهشی، اقتصادی و... که دارای پتانسیل‌های گردشگری نیز می‌باشند می‌تواند کانون فعالیت شهروندان و جذب گردشگران باشد. ۱۲ساعت کار و فعالیت و ۱۲ساعت خاموشی در این محدوده می‌تواند عاملی تهدیدکننده در نابودی شهر باشد، چه‌بسا که شهر موجودی است زنده با فعالیت ۲۴ ساعته است. این پژوهش به دنبال آن است که چگونه می‌توان زندگی شبانه را با استفاده از عوامل مؤثر محوطه‌ی فرهنگی چون مرکز فعالیت‌های نوین تهران بر فضای شهری تعریف نمود؟

پیشینه پژوهش

لئون کریتزمن محقق علوم اجتماعی در کتاب "جامعه ۲۴ ساعته" به دامنه‌ای از عوامل شناخته شده و قابل قبول ازجمله تغییرات اجتماعی و جمعیتی، تغییر در الگوهای کار، افزایش تعداد مادران شاغل، میل به خروج از زندگی روزمره و انجام امور بیشتر و متنوع‌تر، افزایش درآمد (ثروت عمومی) و سایر عوامل دیگر اشاره می‌کند که از شهرهای امروز باعث می‌شوند مردم هرچه بیشتر خدماتی را در ساعات بیشتری از شبانه‌روز (غروب و شب) طلب کنند و معتقد است که این خواسته‌ها روز به روز در حال افزایش است. او بیش‌ترین تأثیر و ارتباط این خواسته‌ها را با بخش تفریحات و سرگرمی و گذران اوقات فراغت می‌داند، به عقیده‌ی او تقاضای فزاینده‌ای برای توضیحات و سرگرمی‌های شبانه هر چه بیشتر در بیرون از خانه به ویژه در مورد رستوران‌دارها، بارها، کلوپ‌ها، فضاهای شهری، تفریح-گاه‌ها و.... به‌خصوص در آخر هفته و ایام خاص وجود دارد. او همچنین در این موارد که در سال‌های اخیر ساکنان برخی شهرها به ویژه نوجوانان به مصرف‌کنندگان سیری ناپذیر تبدیل‌شده‌اند، نیز هشدار می‌دهند. او بسیاری از مردم و جوانان را در شهرها، به ویژه در شهرهای اروپایی، دارای درآمد کافی برای هرنوع انتخابی در تفریح و سرگرمی که بخواهند، می‌داند و ذکر می‌کند که شرکت ها و

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.23225602.1396.5.20.5.7]

مؤسساتی که انواع تفریحات را در ساعات شب فراهم می‌کند، هرچه، هرکجا و هر وقت که مردم طلب کنند را مهیا می‌کنند. او در همین رابطه به شکاف و تقسیم‌بندی جامعه نیز اشاره می‌کند (جوانان در برابر مسن ترها، شاغلین در برار بیکاران، خانواده ها در برابر مجردها و...) و توجه به مفهوم واقعی و درست ۲۴ساعته و ارتباط آن با پویایی و بازسازی شهری را مورد توجه قرار می‌دهد (Kreitzman,1999 به نقل از شجاعی مهر، ۱۳۹۱: ۳۵).

سا وان لیمپت و ایرینا وان آلتس در مقاله‌ای تحت عنوان " نظارت شهری و کنش بین مناطق امن و هیجان‌انگیز زندگی شبانه شهری" در مجله Surveillance & Society سال ۲۰۱۲، در مورد زندگی‌شبانه شهری چنین گفته‌اند: "از اوایل ۱۹۹۰م به بعد شب و اقتصاد شبانه، به طور گسترده‌تر، شهرهای ۲۴ساعته با بسیاری از شهرها از جمله بخش زندگی شبانه در برنامه‌های بازسازی خود شروع به توسعه کردند. درست مثل اقتصاد در طول روز، اقتصاد شب و به این ترتیب برای بازسازی مراکز شهری حیاتی تبدیل شده است"(Limpet & Van Alts, 1990: 1).

در برخی از شهرها اقتصاد شب به معنای واقعی کلمه پر از خلاء ناشی از زوال بخش‌های صنعتی و تولیدی است. و بیان کردند که: "در مناطق دیگر شهری زندگی‌شبانه را به منظور توسعه ایجاد مشاغل و جذب گردشگر و بازدیدکنندگان با انواع رستوران‌ها، کافه‌ها و باشگاه شروع کرده‌اند. این تجدید حیات در منطقه با استفاده از زندگی شبانه انتظار می‌رود تا هم رقابتی بین شهرها و هم کمک به جذب انواع خاصی از گردشگران و بازدیدکنندگان به وجود آورد" (همان).

رضا بصیری‌مژدهی و حمید رضا محملی‌ابیانه در مقاله تحت عنوان "منظر شبانه در تهران، ارزیابی ظرفیت‌ها و ضرورت‌ها" در سال ۱۳۹۱، در مجله علمی ترویجی منظر شماره ۲۱، با روش اسنادی و با مرور ادبیات موضوع، اهمیت آزادسازی پتانسیل‌های مدیریت منظرشبانه در تهران را تبیین و الزامات آن را بیان کرده‌اند و درنهایت ارزش افزوده اقتصادی و اجتماعی حاصل از مدیریت مطلوب شهر تهران در شب هنگام را ارائه کرده‌اند. آنان عوامل مؤثر در شکل‌گیری حیات‌شبانه را این‌گونه بیان می‌کنند: "تداوم حیات‌شبانه شهر مستلزم افزایش پذیرندگی و به عبارت بهتر دعوت‌کنندگی فضاهای شهری شبانه است. دستیابی به چنین خصیصه‌هایی مستلزم ارتقای کیفی و کمی فضا است، که در سایه‌ی مؤلفه‌های عینی و ذهنی چون روشنایی و نورپردازی، تنوع فعالیت‌ها و رسیدن به یک اقتصادپایدارشبانه، تأمین خوانایی و امنیت‌فضا و مسائلی از این دست، حاصل می‌شود. شهرها با ارائه کالا و خدمات متنوع دامنه وسیعی از فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را فراهم می‌آورند، شهرها همچنین با ارائه فعالیت‌های خدماتی مانند، امکانات پذیرایی و فراغتی، زمینه توسعه گردشگری را توسعه می‌دهند (تیموتی، ۲۰۰۵ به نقل از بصیری مژدهی و محملی ابیانه، ۱۳۹۱: ۳۷).

همچنین آنان اضافه کردند که: "کریستوفر در کتاب خود با عنوان "گردشگری شهری: بازدیدکنندگان، اقتصاد و رشد شهرهای بزرگ"چهار رابطه بین گردشگری و مناطق شهری را بررسی می‌کند. او میان عوامل اولیه، ثانویه و دیگر عوامل منابع گردشگری شهری تمایز قائل می‌شود" (همان).

عوامل اولیه، دلایل عمده و اصل دیدار بازدیدکنندگان از شهر را فراهم می آورند. عوامل ثانویه از قبیل محل سکونت، محل خرید، حمل‌ونقل یا اطلاعات گردشگری است. اگرچه در موفقیت گردشگری شهری نقش بسیار مهمی دارند، اما مهمترین عوامل جذب گردشگر به حساب نمی آیند. عناصر کلیدی زیر می‌تواند علاقه‌ی بازدیدکننده را به مناطق شهری افزایش دهد، بخش‌های تاریخی، سواحل، نمایشگاه‌ها و مراکز گردهمایی، وقایع و جشنواره‌ها. مناطق داخلی شهرها مبتنی بر اوقات فراغت به‌طور فزاینده نگرانی در مورد امنیت شخصی و ترس از جرم را کاهش داده‌اند بااین‌حال مناطق تفریحات شبانه مورد علاقه بازدیدکنندگان برای ماجراجویی و هیجانات گردشگران هستند. زندگی شبانه یک نمود بر جسته از ارتباط پیچیده، پویا و فزاینده‌ای است که بین اجزای اقتصاد، جامعه و فرهنگ وجود دارد که با توجه به این عوامل زندگی شبانه را می‌توان بر دو بعد "عینی-کالبدی-کارکردی" و "ذهنی- روانی-ادراکی" دسته بندی کرد (همان).

با مرور ادبیات گذشته و با توجه به اقدامات پژوهشی که صورت گرفته است (توجه به معیارها و اهداف آن‌ها)، هدف نوین این پژوهش بازتعریف مؤلفه‌های فضای شهری (کالبد، عملکرد و معنا) در راستای هماهنگ‌سازی با عوامل محوطه‌های فرهنگی جامعه می‌باشد.

اهداف و فرضیات پژوهش

هدف اصلی این پژوهش «تعریف زندگی شبانه با تأکید عوامل مؤثر محوطه‌های فرهنگی بر فضای‌شهری در کلان شهر، محدوده مرکز فعالیت های نوین تهران» می‌باشد. با توجه به تأثیرپذیری مؤلفه‌های فضای شهری از عوامل فرهنگی، سه هدف خرد در بازتعریف تأثیر محوطه‌های فرهنگی بر مؤلفه‌های فضای‌شهری مد نظر قرار می‌گیرد که عبارتند از:

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1225602.1396.5.20.5.7]

- باز تعریف نقش مردم در مؤلفه های فضای شهری در ایجاد زندگی شبانه
- باز تعریف نقش زمان در مؤلفه های فضای شهری زندگی شبانه
- باز تعریف نقش خلاقیت در مؤلفه های فضای شهری در ایجاد زندگی شبانه

بر طبق اهداف مورد نظر، فرض بر این است که بازتعریف سه عامل مؤثر بر محوطه های فرهنگی (مردم، زمان و خلاقیت) بر مؤلفه‌های فضای شهری (کالبد، عملکرد و معنا) در جهت ایجاد زندگی شبانه مرکز فعالیت های نوین تهران، مؤثر خواهد بود.

چارچوب نظری

از قرن نوزدهم به بعد و در پی نظم ناشی از انقلاب صنعتی و توسعه‌های بعد از آن، یک سازمان‌یافتگی اجتماعی متناسب با زمان کار و فعالیت شکل گرفت که به‌تدریج تمام رفتارهای اجتماعی، خدمات اوقات فراغت و... را تحت تأثیر قرارداد و تا به امروز ادامه یافته است. "این زمان‌بندی رفتاری، اختلال‌های کارکردی اجتماعی زیادی ایجاد کرده است که این امر سبب پدید آمدن احساس گسترده‌ای همچون احساس کمبود وقت شده است که درنتیجه آن، انگیزه بزرگی را برای مدیریت بر ساختارهای زمانی به وجود آورده است. این امر اهمیت زمان غروب و شب را به‌عنوان زمانی برای فراغت و فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی نشان می‌دهد"(حسنی و دیگران، ۱۳۹۲: ۲). "راهبرد کلان مدیریت شهری در عصر حاضر به دنبال ضرورت بازآفرینی مراکز شهری سرزنده قرار دارد که یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های چنین ضرورتی، ترغیب فعالیت‌های شبانه و مدیریت مطلوب آن و به‌تبع آن رونق اقتصادی است" (chatterton & Hollands,2003: 54). "بازسازی اجتماعی و اقتصادی بیش از سه دهه گذشته اثرات عمیقی بر شهرها داشت" (chatterton & Hollands, 2002: 95). "در مدت‌زمان‌های متفاوت از روز و شب محیط شهر دارای استفاده‌های متفاوتی است که این امر می‌تواند به‌عنوان یک آگاهی و تجربه برای طراحان شهری جهت مشاهده یک زندگی روزانه در فضای عمومی و یا برخی فضاها در فصول متفاوت قرار یابد" (کرمونا و دیگران، ۱۳۹۰: ۷۸). اهمیت شب برای طراحان در تفاوت میزان روشنایی شب و روز و استفاده‌ی درست ازآن نشأت می‌گیرد. "نور یک دست روز تمام گوشه‌ها و زوایای شهر را در نظر مخاطبان نمایان می‌سازد؛ در حالی که در شب این امکان برای طراحان پدید می‌آید که با نمایاندن تنها بخشی از فضاها و تأکید یا نادیده انگاشتن آنها تصویری مطابق با عملکرد مطلوب را به مخاطب ارائه دهند. آنچه شهر را در شب زنده و پویا نگه می‌دارد و به کمک آن می‌آید تا در جهت نیاز شهروندان گام بر دارد، تطابق و همخوانی دو مقوله سیمای شبانه وجریان عملکردی شهردر شبانه‌روز است" (رضوان، محمد، خیری، عبدالله، ۱۳۸۹: ۷۶). الکساندر (۱۳۸۷) چهار نکته ی اساسی را برای ترغیب زندگی شبانه و مدیریت منسجم آن ذکر می‌کند: "۱. توزیع متناسب فضاهای فعال شبانه، ۲. تخصیص فعالیت‌ها مناسب به فضاهای شبانه، ۳. تجهیز فضاهای شبانه به خدمات مناسب و ۴. تأمین امنیت فضا. شهرها جاذب تعداد زیادی از مردم در شب هستند" (Roberts and Eldrige, 2009: 280) به نقل از بصیری مژدهی و محملی ابیانه، ۱۳۹۱: ۳۷-۳۶). "در دهه‌های اخیر اقتصاد شبانه آغاز شده است تا نقش قابل توجهی در شهرها برای بازسازی مراکز گردشگری، نیروی محرکه اقتصادی، عامل فرهنگی بازی نماید" (به نقل از بصیری مژدهی و محملی ابیانه، ۱۳۹۱: ۳۷-۳۶: Liempt & Aalst, 2012: 280). در نواحی توریستی که گذران وقت، مصرف و لذت اولویت دارند مردم به پرسه‌گردی و مکث دعوت می‌شوند (گل، ۱۳۹۲: ۲۱).

بر این اساس، بیشتر مراکز شهری موفق نه فقط طیفی از مسکونی، تجاری (ازجمله تفریحی)، خرده فروشی را فراهم می‌کنند، بلکه فرهنگ‌های محلی و هنرهای پربار را پرورش می‌دهند. به علاوه مکان‌هایی برای فعالیت در ۲۴ ساعت شبانه‌روز ۷روز هفته و ۱۲ ماه سال هستند. این ایده شهر ۲۴ ساعته در حقیقت باعث منافع اقتصادی بسیاری گردیده است و در مرکز تفکر جاری توسعه حوزه فرهنگ شهری جای دارد یک راه حل برنامه‌ریزی فرهنگی موفق، همگرایی راهبردهایی است که به سه عنصر «مردم، خلاقیت و زمان» مرتبط به شکل هم زمان مرتبط باشد (Health and Strickland, 1997: 170-183).

فضای شهری: فضای‌شهری قسمتی از بافت شهری است که عموم مردم به آن دسترسی کالبدی و بصری دارند و بستری است برای فعالیت‌های انسانی و برقراری تعاملات اجتماعی، فضای‌شهری صفحه ای است که داستان زندگی جمعی در آن گشوده می‌شود. فضاهای‌شهری در طول تاریخ بشر همواره عرصه اجرای کارکردهای اجتماعی بوده بسیاری از فعالیت‌های وابسته به عرصه خصوصی مانند خانواده نیز به عرصه‌های عمومی و فضاهای پیچیده سپرده شده است (فرجامی، ۱۳۸۸: ۲۳).

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1396.5.20.5.7]

فضای‌شهری مانند هر پدیده‌ی دیگر دارای سه مؤلفه‌ی فرم (کالبد)، عملکرد و معنا می‌باشد. هر چقدر که مؤلفه‌های یک فضای‌شهری با هم‌همسو و هماهنگ‌تر باشند، آن فضا موفق‌تر است. فضای‌شهری نیز مانند هر پدیده‌ای در جهان هستی دارای فرم و محتوائی می‌باشد (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۱۰۰-۹۶).

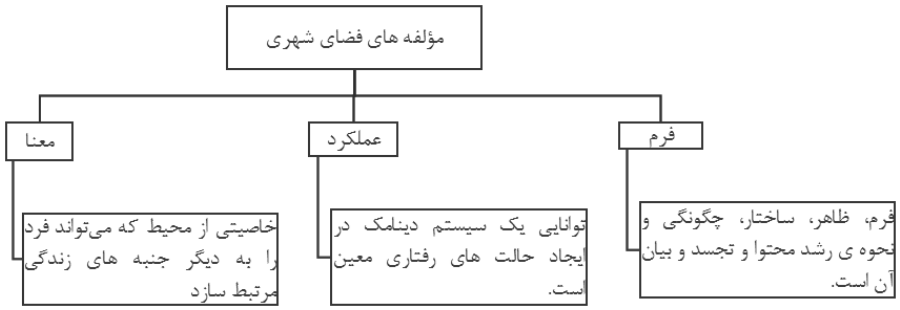

تصویر ۱- نمودار مؤلفه های فضای شهری (مأخذ: پاکزاد، ۱۳۸۵: ۱۰۰-۹۶)

زندگی شبانه: "کلیه اقدامات‌انسانی (چه مادی و چه معنوی) که به‌منظور ارتقای سطح‌کیفی‌زندگی و در ساعات شب درون جامعه انسانی رخ می‌دهد و موجب تداوم فعالیت جامعه و پویایی آن می‌گردد؛ زندگی شبانه آن جامعه را تشکیل می‌دهد. چه این جامعه می‌تواند یک محدوده، منطقه و یا کل شهر باشد" (الیاسی، ابراهیمی، ۱۳۹۳: ۱۲).

زندگی‌شبانه سهم در اقتصاد داخلی شهرها بسیار تأثیرگذار است. حضور فعالیت‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی و تفریحی پس از ساعات کاری موجب باز تولید بسیاری از فضاهای شهری شده و هم باعث جذاب‌تر و قابل زندگی‌تر شدن این مناطق برای ساکنان و بازدیدکنندگان می‌شود. شهرها در شب از دو دیدگاه قابل بررسی است، دیدگاهی که به تحلیل زندگی شبانه و فعالیت‌های شهروندان می‌پردازد و دیدگاه دیگر که به جنبه‌های بصری و نورپردازی آن در طول‌شب توجه می کند. فعالیت‌های شهروندان در طول شب به‌عنوان یکی از عوامل سیمای شهری، خود متأثر از سیاست گذاری‌های مسئولین و مدیریت فضاهای شهری توسط آنها است که اگر بر اساس زمینه های تاریخی و مکانی شهر، عواملی که در ایجاد زندگی‌شبانه می‌تواند مؤثر باشد عبارت اند از: شرایط بافت جمعیتی که با در نظرگرفتن جنبه‌های فرهنگی و باورهای‌اعتقادی آنها صورت‌پذیرد، می‌تواند منجر به ارتقای زیبایی، کارایی و هویت فضاهای شهری شود. این فرایند باعث غنای تصویرذهنی مخاطب از فضاهای‌شهری شده و موجد خاطره‌جمعی شهروندان از شهر می شود (رضوان، محمد، خیری، عبدالله، ۱۳۸۹: ۷۶).

صاحب نظران	تعریف زندگی شبانه	معیارها
بیانکینی و مونتگمری	یک مشکل فراگیر عدم وجود فعالیت‌های عمومی در هنگام غروب و در طول‌شب است. در مراکز شهری عموماً یک زمان مرده ازنظرتحرک و فعالیت وجود دارد و آن فاصله بین تمام شدن وقت اداری و آغاز فعالیت‌های تفریحی شب هنگام است شهر ۲۴ ساعته و توسعه و تقویت اقتصاد شبانه از رویکردهای جدید به باززنده‌سازی مراکزشهری است. (https://books.googe.com: p37)	- عملکرد - زمان
جیکوبز	یکی از شرایط مطرح‌شده توسط جیکوبز به‌منظور ایجاد خیابان‌های متنوع و موفق، حضور مردم در این فضاها و در اوقات مختلف روز است (جیکوبز، جی؛ ۱۳۸۸: ۵۶).	- اقتصاد - حضورپذیری
هیت و استیکلند	اقتصاد شب هنگام و شهر ۲۴ ساعته تحت تأثیر شهرهای اروپایی که ۲۴ ساعته هستند و آن شهرهایی که از دهه ۷۰ سیاست‌های فرهنگی را برای توسعه مراکز شهری خود به‌خصوص در ساعات شبانه توسعه داده‌اند، شکل گرفته است. سیاست شهر ۲۴ساعته برای افزایش ایمنی و احیای بافت‌های مرکزی شهرها اتخاذ شده است. (Heath,T.AND Strickland, 1998: 197)	- اقتصاد - ایمنی - سرزندگی

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1225602.1396.5.20.5.7]

کارمونا	عبارت شهر ۲۴ساعته، شهری که هرگزخواب ندارد، دهه‌ی۱۹۲۰ اولین بار برای شهرنیویورک به کاررفت. این واژه تصویرذهنی از مکانی فریبنده و پرجنب وجوش را که همواره اتفاقی در خیابان‌هایش درحال وقوع است (به ویژه زمان شب که امکان تهیج و خطرزیادتر است) مجسم می‌کرد. مفهوم شهر ۲۴ساعته و ارتقاء و توسعه اقتصادشبانه مفاهیم و راهکارهای جدیدی برای باززنده سازی مراکزشهری هستند (کرمونا و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۹۶).	– سرزندگی – عملکرد – اقتصاد
کریتزمن	وسیله کلونیزه کردن شب درطول جامعه ۲۴ ساعته، اگرچه نمی‌توانیم زمان را ایجاد کنیم اما می‌توانیم این امکان را به وجود بیاوریم که از زمان موجود به‌صورت بهینه‌ای استفاده کنیم. از طرفی آزادی و انعطاف بیشتری را برای فعالیت‌ها ایجادکرده و از طرف دیگر می‌تواند باعث افزایش ساعت کارحتی در ساعت غیررسمی شد. با در اختیار گرفتن زمان شب در یک جامعه ۲۴ساعته، ما زمان بیشتری خلق نمی‌کنیم بلکه از زمانی که در اختیارداریم مؤثرتر بهره می‌گیریم و از چنگال محدودیت‌زمانی خارج می‌شویم (Kreitzman,1999: 41).	– انعطاف پذیری – عملکرد – معنا
راب کریر	یکی از عوامل مؤثر در سرزندگی فضاهای شهری ورودی‌های ساختمان‌های مجاور این‌گونه فضاهاست که بهتر است به داخل خیابان یا میدان باز شود تا فضای شهری ایجاد گردد که عملکرد شبانه‌روزی داشته باشند (کریر، ۱۳۷۵: ۱۹).	– سرزندگی – کالبد
چپ من	تنوع فعالیت‌هایی که در یک مکان در۲۴ ساعت روز، در هفته رخ می‌دهد، شاخصی از سرزندگی مکان است.	– سرزندگی

جدول ۱– تعریف اندیشمندان از زندگی شبانه (مأخذ: حسنی، فدکی، ۱۳۹۲: ۳)

محوطه‌های فرهنگی ۲۴ ساعته: در سال‌های اخیر در پی پیشگامی بریتانیا هیجان و توجه زیادی در بسیاری کشورها به تجهیز، ایجاد و اجرای مراکز شهری سرزنده در محدوده‌های درون شهر که همه‌ی اعضای جامعه احساس امنیت و خوشایندی داشته باشند (در تمام ساعات روز و شب) صورت گرفت. محرک این دستورالعمل فاکتورهای به هم مرتبط زیادی است:

– اضملاح اقتصادی و فیزیکی بخش داخلی و مرکزی شهر

– تغییر اقتصاد از خرده فروشی و داد و ستد به اقتصاد متمرکز بر تفریح و سرگرمی و توریسم

– مشکلات قوانین و دستورالعمل‌های موجود

بر این‌اساس، بیشتر مراکزشهری موفق نه فقط طیفی از مسکونی، تجاری (ازجمله تفریحی)، خرده‌فروشی را فراهم می‌کنند، بلکه فرهنگ های محلی و هنرهای پربار را پرورش می‌دهند. به علاوه مکان‌هایی برای فعالیت در ۲۴ ساعت شبانه‌روز ۷روز هفته و ۱۲ ماه سال هستند. این ایده شهر ۲۴ساعته در حقیقت باعث منافع اقتصادی بسیاری گردیده‌است و در مرکز تفکر جاری توسعه حوزه فرهنگ شهری جای دارد (Health and Strickland, 1997: 170-183). یک راه‌حل برنامه‌ریزی فرهنگی موفق، همگرایی راهبردهایی است که به سه عنصر مرتبط زیر دلالت دارد:

جدول ۲– عوامل مؤثر بر محوطه های فرهنگی ۲۴ ساعته

مردم	بر اساس چشم اندازهای برنامه‌ریزی‌فرهنگی، لازمه شرط اساسی برای به وجود آمدن مرکز شهر موفق، حضور مردم است: گروه‌های سنی مختلف مردم، خانواده‌ها، کارمندان و کارگران، افرادی که در تعطیلات به سر می‌برند، افراد در گروه‌های سنی مخالف و با هر نوع پیشینه قومی نژادی (Lovatt and O'cconner, 1995: 127-135).
زمان	فعالیت‌ها در شهر در زمانی اتفاق می‌افتد. فعالیت‌ها و کارکردهایی که در زمان‌های مختلف در شهر اتفاق می‌افتد تنها راه اطمینان حاصل کردن از این است که فضاهای مختلف تبدیل به مکانی ترسناک و مخروبه به‌خصوص در شب ها نمی‌شوند (کن ورپوول به نقل از شجاعی مهر، ۱۳۹۱: ۳۸).
خلاقیت	خلاقیت جز کلیدی همه دستورات ساخت یک مرکز شهر موفق می‌باشد. خلاقیت به معنای پتانسیل‌های تاریخی، طبیعی و خدماتی مکان تعریف می شود.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.23225602.1396.5.20.5.7]

تجارب جهانی و داخلی

استفاده از تجارب‌جهانی ضمن کمک در تصمیم‌گیری درست، راهنمایی مناسب در ارائه راهکارها و راهبردها با توجه به اهداف مورد نظر خواهد بود. به همین دلیل این پژوهش با مطالعات نظریات اندیشمندان مختلف و بررسی تجارب‌داخلی و خارجی پرداخته، تا با بررسی اهداف علمیاتی و مطالعه‌ی راهبردهای استفاده شده در طرح‌ها، تصمیمات دقیق‌تر و مناسب‌تر در جهت ارائه راهبردها و راهکارها بگیرد.

جدول ۳- مطالعات تجارب خارجی و داخلی

مطالعات	شهر	نقش (هویت) غالب	زندگی شبانه
تجارب خارجی			
آسیا	دبی	تفریحی- گردشگری	در جهت جهانی شدن و توسعه اقتصاد شهری گردشگری را توسعه داده‌اند و برای آسایش و رفاه گردشگران فضاها و مکان‌های شبانه‌روزی را که خدمات حمل‌ونقل، بهداشتی و تفریحی را برای گردشگران فراهم می‌کند، احداث کرده‌اند. همچنین با ایجاد زندگی شبانه و منظرسازی و توسعه فضاها و عناصر شاخص موجب شده‌اند شهر دارای برند شود و هویت دبی که هیچ گونه هویت و نشانه‌ای از خود ندارد شکل گیرد.
آسیا	پکن	سیاسی- حکومتی	فضاهای‌شهری تحت کنترل دولت و سیاست حاکم بوده و در طول ساعات‌شبانه، مورد استفاده نیستند، مگر در شرایطی که حکومت به شهروندان تحمیل می‌کند؛ مانند میدن‌های رقص‌شبانگاهی که تنها درزمان اجرای برنامه‌های تعیین شده از طرف دولت وقت (مشابه رژه‌شبانگاهی در میدان‌تیان‌آن‌من) شاهد حضور شهروندان است. گاهی نیز به‌صورت محدود و برای طبقه‌ای خاص در فضاهای تجاری گران قیمت امکان حضور طبقه مرفه در زندگی شبانه امکان پذیر است (مردانی؛ ۱۳۸۹: ۱۰-۲).
آسیا	شانگهای	تجاری- اداری	حضور شهروندان - پس از فراغت از کار- و نیز گردشگران در طول ساعات‌شبانه در فضاهای‌جمعی‌شهر، پاسخی به نقش غالب تجاری و اقتصادی آن است. جذابیت کاربری‌های تجاری و فضاهای تفریحی مجاور آنها، مردم را به حضور در سطح شهر تشویق می‌کند و از سوی دیگر، این جمعیت انبوه نیز، طراحان و برنامه‌ریزان شهری را به خلق فضاهای جذاب با کیفیت و کمیت بیشتر، دعوت می‌کند(همان: ۱۰-۲).
آسیا	هانگزو	تفریحی- گردشگری	نقش پررنگ گردشگری- ناشی از موقعیت جغرافیایی و شرایط آب و هوایی- و نیز نقش کمرنگ سیاسی، تجاری و اداری این شهر، آن را به یک پاتوق بزرگ تفریحی تبدیل کرده است. به علاوه بهره‌گیری از پتانسیل‌های دریاچه west و ایجاد فضاهای‌گردشگری و تجاری در اطراف آن، سبب افزایش تمایل گردشگران به حضور در این شهر می‌شود (همان: ۱۰-۲).
اروپا	کپنهاگ	پیاده مداری	در جهت پیاده‌مداری و تأمین ایمنی و امنیت شهروندان فضای‌شهری را روشن، ایمن و امن طراحی نموده‌اند. تلفیق واحد مسکونی با راسته‌های تجاری موجب شده تا در هنگام شب محورها خالی از مردم نگردد.
اروپا	بولونیا	فرهنگی- گردشکری	فضای‌شهری با بافت تاریخی و توریست‌پذیر به همراه جامعه‌ای شاد برای خدمات رسانی ۲۴ساعته گردشگران و استفاده مناسب و بیشتر از ساعات شبانه‌روز امکان دسترسی به مکان‌ها و فضاهای‌شهری مفرح برای مردم مهیا می‌باشد. به‌خصوص دانشجویان امکان گذراندن اوقات فراغت در فضای شهری و همچنین دسترسی به خدمات تحصیلی به‌صورت ۲۴ساعته را دارند.
اروپا	رتردام	کالبدی- اجتماعی	رتردام با برنامه‌ی ارتقای‌کیفیت‌کالبدی‌اجتماعی به‌عنوان یکی‌دیگر از شهرهایی است که دارای زندگی شبانه است. بر اساس این طرح بسیاری از محلات این شهر که با مشکلات اجتماعی و امنیتی مواجه بودند بسامان شده که یکی از این محلات خیابان آچه در رتردام بود.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1225602.1396.5.20.5.7]

آمریکا	نیویورک	تفریحی	اولین شهر به‌عنوان سرآغاز ایجاد زندگی ۲۴ ساعته، با هدف ایجاد شهرهایی که هرگز نمی‌خوابند و در تمام ۲۴ ساعت شبانه‌روز فعالیت داشته و خدمات مورد نیاز شهروندان را عرضه نماید.
تجارب داخلی			
ایران	مشهد	سیاحتی-زیارتی	شهر سیاحت، زیارت و جاذب گردشگر به‌خصوص در ایام خاص با منظرسازی و نورپردازی حرم مطهر امام رضا و دسترسی به حمل‌ونقل عمومی و خدمات دیگر موجب شده تا فعالیت ۲۴ ساعته در طول شبانه‌روز داشته باشد.
	شیراز	تاریخی-فرهنگی	شیراز با بافت تاریخی و ارزشمند که بیان کننده‌ی فرهنگ، هویت، سنت و آئین ایرانی است با جذب گردشگر و همچنین با توجه به فرهنگ مردم‌شهر تا نیمه‌های شب زنده است اما از اواسط شب شهر به سمت خاموشی می‌رود.

روش تحقیق

روش تحقیق مقاله موردنظر از نوع کاربردی است و مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و میدانی در جهت شناخت زندگی شبانه و دستیابی به چارچوب نظری پژوهش و همچنین شناخت سایت مورد مطالعه به مدت یک سال انجام پذیرفته است. با استفاده از مطالعات نظریه اندیشمندان مانند کرمونا، کریر، جین جیکوبز و.. که در مورد زندگی شبانه تعاریفی را بیان نموده‌اند، همچنین با توجه به اقداماتی که در تجارب جهانی (نمونه‌های آسیایی، اروپایی و آمریکایی) مطالعه شده، جهت ایجاد فضای‌شهری و مؤلفه‌های مؤثر در زندگی‌شبانه انجام داده‌اند، مؤلفه‌های مورد نظر پژوهش با تأیید کارشناسان و متخصصان مربوطه به دست آمده است.

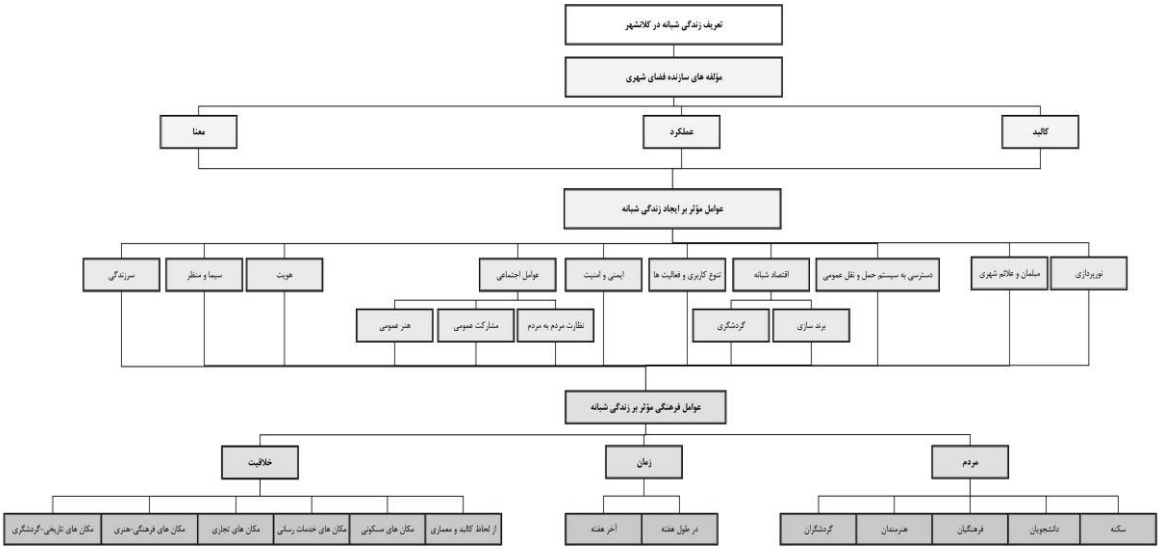

تصویر ۲- نمودار مؤلفه های به دست آمده از مطالعات تعاریف نظریه پردازان و تجارب جهانی

اولویت‌بندی این مؤلفه ها با استفاده از روش AHP[1] انجام پذیرفته‌است و مقایسه تجربه‌ها و امتیازدهی به آنها ازنظر موفقیت در ایجاد زندگی‌شبانه صورت خواهد گرفت. پس از تحلیل مقایسه‌ای کیفی ذکر شده در بالا، تلفیق تحلیل نتایج به روش ای اچ پی الئیت بندی معیارها صورت می‌پذیرد و با شناخت تحلیلی سایت مرکزفعالیت‌های‌نوین‌شهرتهران، راهبردها و راهکارهای موردنظر به عنوان دستورالعمل‌های طراحی جهت زندگی شبانه ارائه خواهند شد.

[1] Analytical Hierarchy Process

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1396.5.20.5.7]

معرفی محدوده

در طرح جامع تهران به عنوان چهارمین مرکز شهر تهران با عملکرد فراشهری مرکز فعالیت‌های نوین معرفی گشته است (طرح جامع، ۱۳۸۵: ۲۸). این محدوده را ۴ منطقه‌ی ۶، ۷، ۱۱ و ۱۲ تشکیل داده‌است. محدوده‌ی‌جنوبی ناحیه ۴ از منطقه ۶، محدوده‌ی‌غربی ناحیه۳ از منطقه۷،

تصویر ۳- نقشه موقعیت مرکزفعالیت های نوین تهران در تهران
(مأخذ: طرح جامع، ۱۳۸۵: ۲۹)

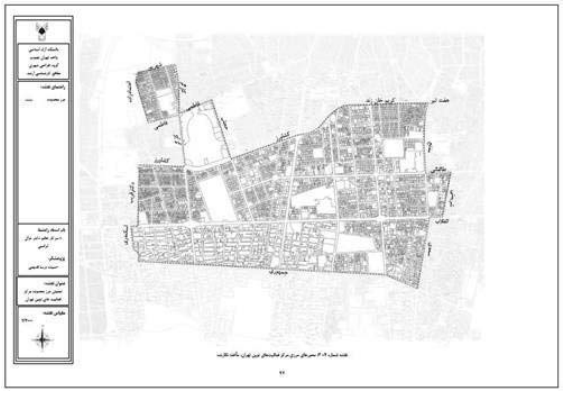

تصویر ۴- نقشه مرکز فعالیت های نوین تهران
(مأخذ: سازمان اطلاعات و نقشه برداری تهران، ۱۳۹۵)

محدوده‌ی شمال ناحیه۱ منطقه۱۱ و محدوده‌ی شمال غربی ناحیه۱ منطقه۱۲ تشکیل دهنده‌ی بخش‌های این مرکز هستند. مرکز فعالیت‌های نوین‌تهران از شمال‌ضلع‌غربی هفت تیر و محورهای افقی کریم‌خان زند، بلوارکشاورز و فاطمی، از شرق محورهای مفتح، شریعتی و سعدی، از جنوب محور جمهوری و از غرب محورهای کارگر، دکتر قریب و جمال‌زاده جنوبی محدود شده‌است. مرکز فعالیت‌های نوین تهران به‌عنوان مرکز شهر، مجموعه‌ای از کاربری‌های اداری، تجاری، بهداشتی- درمانی، خدماتی، آموزشی و تفریحی را دارا می‌باشد. عملکرد غالب بر این محدوده نقش آموزشی و دانشگاهی آن است که تحت تأثیر محور انقلاب و دانشگاه‌های موجود در این محدوده بیشتر از هر فعالیت دیگر مشهود است. شبکه دسترسی این محدوده جزء قدیمی‌ترین و اولین مسیرهایی است که در تهران از سال ۱۳۳۰ در دوران آغاز مدرنیته در ایران احداث شد و با توجه به رشد شتابان شهری در حال حاضر بافت شطرنجی نامنظم دارد. به دلیل تراکم جمعیت، ترافیک سنگین و آلودگی هوا در روز تا هنگام تعطیلی ادارات، مراکز آموزشی، مغازه‌ها و... این محدوده در طرح ترافیک قرار دارد.

یافته های پژوهش

با توجه به نمودار مفهومی۲، معیارهای مورد نظر با گزینه ها در رابطه بوده و گزینه‌ها با روش سلسله‌مراتبی وزن‌دهی شدند. بین اهداف و این سه اصل سازنده پیوند ایجاد شده‌است. نیازهای مردم در تمام معیارها، توجه ایجاد تفاوت در زمان‌های تعطیل و ایام هفته ضمن هماهنگی و ایجاد زندگی‌شبانه در تمام لحظات و استفاده مناسب از موقعیت محدوده در جهت ایجاد خلاقیت با استفاده از ایجاد ارتباط با معیارها و زیرمعیارهای مطرح‌شده مؤثر خواهد بود. با توجه به وزن‌دهی معیارهای‌اصلی، مردم بیشترین تأثیر را بر مؤلفه‌های فضای شهری دارند و به ترتیب خلاقیت و زمان عوامل بعدی مؤثر بر فضاهای‌شهری است.

تصویر ۵- نمودار اولویت‌بندی معیارهای اصلی

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1225602.1396.5.20.5.7]

جدول۴- تعیین ضریب اهمیت معیارها و زیرمعیارها

معیارهای اصلی	امتیاز وزندهی	زیر معیارها			امتیاز وزندهی
عملکرد	۰.۶۵	دسترسی به حمل و نقل همگانی			۰.۴۱۸
		ایمنی و امنیت			۰.۳۸۹
		اقتصاد شبانه	برندسازی	۰.۸۴	۰.۷۵
			گردشگری		۰.۲۵
		تنوع کاربری و فعالیت			۰.۰۶۸
		عوال اجتماعی	هنرعمومی	۰.۰۳۹	۰.۶۸
			مشارکت عمومی		۰.۱۷۳
			نظارت مردم به مردم		۰.۱۳
کالبد	۰.۲۸	نورپردازی			۰.۸۷۵
		مبلمان علائم راهنمایی			۰.۱۲۵
معنا	۰.۰۷	هویت			۰.۷۷۳
		سرزندگی			۰.۱۳۹
		سیما و منظر			۰.۰۸۷

تصویر ۶- نمودار تعیین میزان اهمیت معیارها و زیرمعیارها

در بخش وزن‌دهی گزینه‌ها، به ترتیب مردم، خلاقیت و زمان بر مؤلفه‌های فضای‌شهری مؤثر بوده است. که هریک از گزینه ها بر اساس معیار موجود در محدوده مرکز فعالیت های نوین تهران بررسی شده است که در جدول زیر به شکل کامل نشان داده شده است.

جدول۵- تعیین ضریب اهمیت گزینه‌ها

گزینه ها	عوامل مؤثر بر گزینه ها	وزن نهایی	توضیحات
مردم	سکنه دانشجویان هنرمندان فرهنگیان گردشگران داخلی و خارجی	۰.۸۲	هر یک از اقشار جامعه دارای نیازهای مختلف است که فضای شهری در شب مستلزم پاسخگویی و خدمات رسانی به شهروندان است. که اقشار موجود در این جدول با توجه به افراد حاضر در مرکز فعالیت های نوین تهران نگاشته شده است.
خلاقیت	سبک معماری و طراحی شهری کاربری تجاری-خدماتی کاربری فرهنگی-گردشگری کاربری تفریحی-تاریخی کاربری مسکونی	۰.۵۱	تلیفق کاربری‌های متنوع به همراه کالبدی زیبا ضمن حفظ آسایش شبانگاهی برای سکنه و پویایی و سرزندگی برای مراجعه کنندگان به محدوده باید مورد توجه قرار گیرد. بر اساس پتانسیل های موجود در مرکز فعالیت های نوین تهران نگاشته شده است.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1396.5.20.5.7]

زمان	در طول ایام هفته تعطیلات و آخر هفته	۰.۵۰	زندگی شبانه به همراه آسایش و آرامش در ایام عادی هفته بسیار حائز اهمیت می‌باشد و از نکات قابل توجه احساس گذر زمان تبدیل روز به شب و شب به روز می‌تواند عامل مؤثری در ایجاد تصویر ذهنی، احساس موقعیت در زمان را در شهروندان به وجود آورد. بر اساس ویژگی های زمانی مرکز فعالیت های نوین تهران نگاشته شده است.

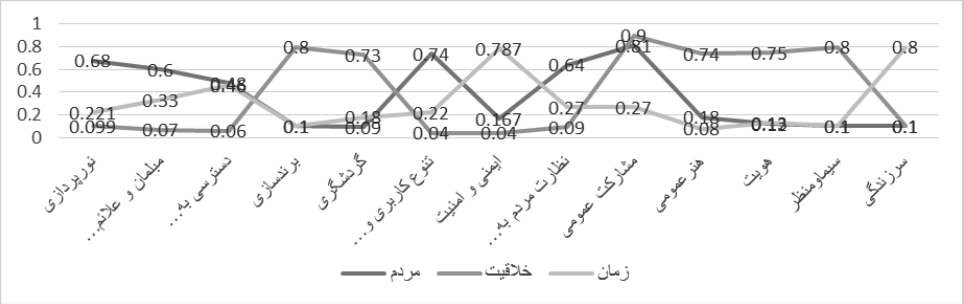

تصویر ۷- نمودار تعیین میزان اهمیت گزینه‌ها

جمع بندی

زندگی شبانه به منظور ایجاد یک ساختار زمان‌بندی منسجم برای تفکیک اوقات کاروفعالیت و همچنین با افزایش امنیت و ایمنی، دسترسی به حمل و نقل‌عمومی، ایجاد توسعه اقتصادشبانه‌شهری، برندسازی، منظرشبانه، هویت‌بخشی به محیط، ایجاد سیما و منظر مناسب با استفاده نورپردازی مناسب و مبلمان در دسترس موجب می‌شود تا علاوه بر اینکه فضای خدمات‌رسان و زنده در طول شبانه-روز موجود باشد، فضای‌شهری در شب چهره‌ی دگرگون و مغایری با روز نداشته‌باشد. زندگی‌شبانه به عنوان عاملی حیات‌بخش در شهرها، می‌بایست با توجه به اقشار مختلف جامعه که از فضای‌شهری استفاده می‌نمایند توأم با ایجاد خلاقیت با توجه به پتانسیل‌های موجود در محدوده ضمن توجه به تفاوت‌های زمانی (به خصوص در طول‌هفته و آخرهفته) بر اساس مؤلفه‌های عملکردی، کالبدی و معنایی تعریف شود.

مرکز فعالیت‌های نوین تهران به عنوان مکانی پرجنب‌وجوش در هنگام صبح با عملکردهای لازم کافی برای سکنه، دانشجو، هنرمندان و فرهنگیان و گردشگران داخلی و خارجی همراه با هویت ارزشمندتاریخی دارای پتانسیل‌های کافی جهت ایجاد منظرشبانه با هویت می‌باشد، این محدوده به عنوان قطب توسعه اقتصاد شبانه با استفاده از عملکردها و فعالیت‌های مناسب موجود جهت فعالیت در هنگام شب به عنوان یک برند در شهر تهران مکان مناسبی برای جذب گردشگران خارجی و داخلی می‌باشد. فعالیت و پویایی در شب به خودی‌خود امنیت و ایمنی را به همراه خواهد آورد و توجه به کالبد محدوده جهت ایجاد بستر یکپارچه جهت هویتمندی و تشخص محدوده، بااستفاده از نورپردازی و مبلمان شهری، منظرشبانه‌ای مناسب با تاریخچه‌ی اررزشمند این محدوده می‌توان ایجاد نمود. از عواملی که باید در این محدوده توجه گردد، تفکیک محلات مسکونی از فضاهای شهری فعال در شب و تلفیق آن با راسته‌های اداری-تجاری است، که از تاریکی و خاموشی مطلق جلوگیری شود. همان‌طور که از مطالعات می توان نتیجه‌گیری کرد، عملکرد با توجه به نیازهای افراد استفاده کننده از فضا ضمن کالبد مناسب و خلاقانه با توجه به معانی فضایی برای اقشار مختلف جامعه و ایجاد فضای خلاق در زمان‌های متفاوت بسیار حائز اهمیت می‌باشد.

نتیجه‌گیری

با توجه به موقعیت محدوده از لحاظ فعالیت فرهنگی، معیارهای مؤثر بر فرهنگ که شامل استفاده کنندگان از مکان (مردم)، پتانسیل-های فرهنگی، تاریخی و خدماتی (خلاقیت) و تفاوت‌های معنایی در طول شبانه روز و تعطیلات (زمان) در جهت تعریف و ایجاد زندگی شبانه مورد بررسی قرار گرفت، همچنین فضای شهری جداناپذیر از مؤلفه‌های کالبد، عملکرد و معنا می‌باشد، بر این اساس بنیان اصلی تأثیرگذاری بر تعریف زندگی‌شبانه در عوامل محوطه‌های فرهنگی (مردم، زمان و خلاقیت) در این پژوهش سه مؤلفه‌ی فضای شهری (کالبد، عملکرد و معنا) قرار گرفت.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1225602.1396.5.20.5.7]

در این پژوهش با استفاده از روش سلسله مراتبی AHP دریافت شد که در تعریف زندگی شبانه در کلانشهر با فعالیت فرهنگی محور ابتدا مردم بیشترین تأثیر را به ترتیب بر عملکرد، کالبد و معنا خواهند داشت و گزینه‌های دیگر به ترتیب خلاقیت و زمان بر مؤلفه‌های فضای‌شهری در تعریف زندگی‌شبانه مؤثر خواهند بود. درنتیجه این پژوهش به دنبال دستیابی به ارائه راهبردها و سیاست‌هایی در جهت تصمیم‌گیری برای ایجاد زندگی‌شبانه در محدوده‌ی فعالیت‌های‌نوین‌تهران که دارای عملکردی فرهنگی است می باشد. این راهبردها عبارتند از:

جدول ۶- تعیین راهبردها

اهداف خرد	راهبرد	سیاست
افزایش مکث و توقف در فضای شهری در هنگام شب	تجمع پذیری از طریق امکان درگیرشدن افراد در فعالیت‌های گوناگون	– گسترش تنوع فعالیت‌ها در فضا و امکان گزینش از میان آن‌ها در مسیرهای انقلاب، کشاورز و میادین اصلی – طراحی همجواری فعالیت‌ها به گونه‌ای که فرد بتواند در هنگام شب همزمان در بیش از یک فعالیت درگیر باشد. – تعبیه فعالیت‌هایی که که شهروندان و دیگر فعالیت‌ها را به خود جذب کند و جنبه مشارکتی داشته باشد.
	تجمع پذیری از طریق جذب فعالیت‌های مختلف با توجه به بستر مناسب ایجاد فعالیت‌ها	– تأکید بر امکان انجام فعالیت مختلف در یک فضا در هنگام شب
	ساکن ماندن از طریق حضور گروه‌های مختلف اجتماعی	– تقویت فعالیت‌های جذاب هنری–فرهنگی که به صورت خودجوش و یا سازمان‌یافته برای جذب دیگران و گردشگران خارجی در شب مؤثر است. – ایجاد امکان استفاده هم‌زمان گروه‌های اجتماعی مختلف (مانند سکنه، دانشجو، گردشگر، هنرمند و...) از یک فضا در هنگام شب – القاء امنیت لازم برای حضور زنان و سالخوردگان در هنگام شب
	پذیرنگی از طریق ایجاد راحتی و امکانات رفاهی در کاربری	– ایجاد کاربری‌های ۲۴ ساعته مورد نیاز برای مسافران – ایجاد کاربری‌های ۲۴ ساعته مورد نیاز برای ساکنین
	تشویق به رفتار غیرحرکتی در شب	– محل‌هایی برای اجتماع و مکث در هنگام شب به خصوص در میادین موجود در محدوده – تعبیه فعالیت‌هایی که در شب برای عابرین جاذب باشد و جالب باشد.
ارتقاء اقتصاد شبانه	صرفه جویی در انرژی	– استفاده از استراکچرهای انرژی برای نورپردازی مسیرها و جداره و علائم راهنمایی
	توسعه اقتصادی	– فعالیت کاربری‌های ۲۴ ساعته – توسعه گردشگری محدوده با استفاده از پتانسیل‌های موجود و خدمات‌رسانی ۲۴ ساعته – صرفه جویی در مصرف انرژی
برندسازی	منحصر به فرد بودن از طریق ایجاد تمایز با استناد به عوامل عملکردی	– استقرار کاربری‌های خدماتی دانشجویی ۲۴ساعته در راسته انقلاب – تجهیز و مناسب‌سازی مسیرهای ورودی و... برای ایجاد امکان شکل‌گیری پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری
	هویت‌مندی از طریق نقش انگیزی در عملکرد	– فعالیت کاربری تاریخی و هنری–فرهنگی قالب منطقه برای تداوم شخصیت در هنگام شب

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1396.5.20.5.7]

	نفوذ پذیری از طریق امکان انجام فعالیت	– وجود بستر فضایی لازم برای انجام فعالیت‌های مختلف در محل ورودی – شناسایی رفتارهای انجام‌پذیر در یک ورودی و تهیه امکانات و تسهیلات مورد نیاز آن
افزایش خوانایی در هنگام شب	افزایش خوانایی در هنگام شب	- تأمین نور کافی و مناسب بدون چشم‌زدگی، خیرگی و اشباع نوری جداره‌ها
	امکان جهت‌یابی سریع مسیر	- نورپردازی مناسب شاخص و نشانه‌های محدوده - وضوح و قابل رؤیت بودن خروجی و تقاطع‌ها - تمایز نورپردازی جداره های سر تقاطع و خروجی‌ها
	نورپردازی مناسب عرصه‌های مختلف	- نورپردازی مخصوص محلات مسکونی متفاوت با نورپردازی فضاهای‌جمعی و عمومی در شهر
ارتقاء تشخص فضایی در هنگام شب	منحصر به فرد بودن از طریق ایجاد تمایز با استناد به عوامل کالبدی	- استفاده از عناصرالحاقی، مبلمان و... متناسب با بستر شب - بکارگیری عوامل طبیعی موجود در محیط و نورپردازی و تقویت دید - پرهیز از نورپردازی و نوع نوردهی غیر هماهنگ با بستر
منظر شبانه	احساس تغییر زمان	- نورپردازی متفاوت در طول‌هفته با آخرهفته‌ها با استفاده شدت و کاهش نور - افزایش فعالیت‌های شبانگاهی در آخر هفته‌ها - استفاده از صدای اذان برای درک تبدیل شب به روز
ایجاد تصویرذهنی در هنگام شب	منحصر به فرد بودن از طریق ایجاد تمایز با استناد به عوامل مفهومی	- توجه به معانی انضمامی در طراحی نورپردازی - توجه به اماکن، رویدادها و نشانه‌های عینی و و ذهنی یادآور خاطرات‌جمعی
	ایجاد تصویرذهنی	- ایجاد منظرشبانه با استفاده از نورپردازی - ایجاد الگوهای‌رفتاری در فضای‌شهری در هنگام‌شب - توسعه فعالیت‌های در هنگام‌شب در عرصه‌های‌عمومی
هویتمندی فضا در هنگام شب	آرامش از طریق قابلیت پیش‌بینی‌فضا	- جلوگیری از ایجاد گوشه‌های کنج و پنهان
	هویتمندی محدوده با استفاده از منظر شبانه	- نورپردازی عناصر شاخص و دارای ارزش تاریخی به گونه‌ای که گویای بخش ارزشمندتاریخی محدوده باشد - فعالیت‌های شبانه قالب محدوده مانند فعالیت‌های فرهنگی–هنری

فهرست مراجع

– ابوذری، س.، و دیگران. (۱۳۹۲). تبیین نقش بازار بزرگ تهران در توسعه گردشگری شهری تهران. فصلنامه جغرافیایی سرزمین، ۱۰، ۳۸.

– الیاسی، ا. (۱۳۹۳). هویت شهر وکیفیت منظر شبانه، نیازمند طراحی مناسب (مهاباد). فصلنامه علمی– آموزشی شهراندیشان، ۳، ۲.

– بصیری مژدهی، ر.، و محملی ابیانه، ح. (۱۳۹۱). منظر شبانه در تهران ارزیابی ظرفیت‌ها و ضرورت‌ها. مجله علمی–ترویجی منظر، ۴، ۲۱.

– پاکزاد، ج. (۱۳۸۵). مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری. تهران: انتشارات شهیدی.

– جیکوبز، ج. (۱۳۸۸). مرگ و زندگی در شهرهای بزرگ امریکا. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1225602.1396.5.20.5.7]

– حسنی، ع.، و هاشمی فدکی، ا. س. (۱۳۹۲). ایجاد سرزندگی شبانه با رویکرد طراحی فضاهای ۲۴ ساعته (نمونه موردی: خیابان آزادشهر مشهد)، مؤسسه آموزش عالی خاوران مشهد.
– سازمان اطلاعات و نقشه برداری تهران. (۱۳۹۵).
– سند طرح جامع. (۱۳۸۵). تهران: شورای عالی معماری و شهرسازی.
– شجاعی‌مهر، س. (۱۳۹۱). برنامه ریزی فضاهای تفریحی- فراغتی شبانه با تأکید بر مفهوم شهر ۲۴ ساعته (مطالعه موردی: محدوده فرهنگی- تفریحی ارم شهر همدان). پایان نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده هنر و معماری.
– رضوان، م.، و خیری، ع. (۱۳۸۹). ضرورت انطباق تصویر روز با نور پردازی شهری. مجله علمی- ترویجی منظر، ۲، ۷.
– کرمونا و دیگران. (۱۳۹۳). مکان‌های عمومی، فضاهای شهری. ترجمه: فریبا قرایی. انتشارات دانشگاه هنر.
– کریر، ر. (۱۳۷۵). فضای شهری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
– گل، ی. (۱۳۹۲). شهر انسانی. ترجمه: دکتر علی غفاری و لیلا غفاری. تهران: علم و معمار رویال.
– مردانی، ف. (۱۳۸۹). هویت شهر و کیفیت منظر شبانه. قابل دسترسی درhttp//:www.zibasazi.ir.
– Chatterton, P., & Hollands, R. (2002). Theorising Urban Playscapes: Producing, Regulating & Consuming Youthful Nightlife City Spaces. Urban Studies, 39, 1.
– Chatterton, P., & Hollands, R. (2003). Urban Nightscapes: Youth Cultures, Pleasure Spaces and Corporate, Power. London: Routledge Urban And Economic Development Group London.
– Heath, T., Strickland , R., & MCIIWAIN, G. (1998). Reading Violence In Liecensed Premises Through Community Safety Action Projects: The Queensland Experience. Contemporary Drug Problems,197.
– Kreitzman, L. (1999). The 24 hour society. London: Profile Books.
– Liempt, I. v., & Aalst, I, V. (2002). Urban Surveillance and the Struggle between Safe and Exciting Nightlife Districts. Paper for Annual RC21 Conference: The struggle to belong. Dealing with diversity in 21st century urban settings July 7-9 2011 Amsterdam.
– Lovatt, A. A., & O'connory, J. (1995). Cities And Night-Time Economy. Planning Practice & Research.

[Downloaded from hafthesar.iauh.ac.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23225602.1396.5.20.5.7]